

DOI 10.33294/2523-4234-2023-33-1-117-130

УДК 94(477.8):[378.014+322]"1939/1945"

Василь Ярославович ГАРАНДЖА

ORCID: 0000-0002-0294-9231

Греко-католицька Богословська академія у Львові в умовах переслідування Церкви радянською владою

Проаналізовано діяльність греко-католицької Богословської академії у Львові, вищого навчального закладу, заснованого митрополитом Шептицьким, в часі першої окупації Галичини радянською владою в 1939–1941 рр. та після повернення більшовиків у 1944 р. Показано, що попри несприятливі внутрішньополітичні обставини, Андрей Шептицький та ректор Йосиф Сліпий доклали максимальних зусиль не лише для збереження, але й для розвитку богословської освіти в середовищі греко-католиків.

Ключові слова: Богословська академія, Українська греко-католицька церква, Андрей Шептицький, Йосиф Сліпий, Друга світова війна, радянська окупація

Vasyl Harandzha

The Greek Catholic Theological Academy in Lviv in the conditions of the persecution of the Church by the Soviet government

The activities of the Greek Catholic Theological Academy in Lviv are examined. It is stated that this higher educational institution was founded by Metropolitan Andrei Sheptytskyi in 1928. Despite the difficult relationship between the Ukrainians of Galicia and the Polish government, the Theological Academy was able to exist and quite quickly developed.

The situation changed in 1939, after the partition of Poland between the Soviet Union and Nazi Germany. Thus, Galicia came under Soviet rule. In 1941, after the beginning of the German-Soviet war, all Ukrainian lands were quickly occupied by the Germans. However, already in 1944, the Bolsheviks came to Galicia again, finally joining it to the Ukrainian SSR. As a matter of fact, this research is focused on studying the state of Greek Catholic theological education during the first Soviet occupation of Galicia in 1939–1941 and after the return of communist power in 1944.

It is shown that, despite the openly anti-religious policy of the new government, the leaders of the Church tried to ensure the continuity of the development of theological science and the training of new clergy. In the conditions of the ban on the official activities of any theological educational institutions during 1939–1941, Metropolitan Sheptytskyi managed to organize illegal theological courses for his students and sought to restore the activities of a full-fledged educational institution.

Instead, it is researched that after the return in 1944, the Bolsheviks became more cautious in their attitude towards Greek Catholics and did not close the Theological Academy, which resumed normal activities during the Nazi occupation. The management of the academy used this time to expand its activities, in particular to open new faculties. However, this policy of the Bolsheviks in relation to the Greek Catholics turned out to be temporary. A few months later, the persecution of this Church began. Among other measures, the work of the Theological Academy in Lviv was finally stopped.

Keywords: Theological Academy, Ukrainian Greek Catholic Church, Andrei Sheptytskyi, Josyf Slipyi, Second World War, Soviet occupation

Від кінця XVIII ст., коли Галичина опинилася під пануванням австрійської династії Габсбургів, в умовах відсутності української державності, Греко-католицька церква (далі – УГКЦ) перейняла на себе частину її функцій в культурно-освітній сфері. Зокрема, священники та дяки були зобов’язані провадити парафіяльні школи, а з часом серед духовенства розвинувся рух за поширення просвіти для народу рідною мовою через видання книжок і підручників, заснування читалень та інших культурно-громадських товариств. Очевидно, що для такої праці необхідною була і якісна богословська освіта самих священників. При сприянні цісарської влади у 1774 р. у Відні була заснована генеральна семінарія для всіх католиків східного обряду в монархії, а з 1784 р. майбутні греко-католицькі священники почали навчатися на богословському факультеті Львівського університету разом зі своїми однолітками латинського обряду. Однак, вже на початку XX ст. тодішній предстоятель Галицької митрополії Андрей Шептицький почав докладати зусиль, щоб заснувати у Львові окремих вищий навчальний заклад для греко-католиків. Після поразки українців в польсько-українській війні у 1919 р. та подальшої фактичної заборони українцям навчатися в місцевому університеті, створення окремого богословського навчального закладу стало необхідним. У 1928 р. митрополиту Андрею Шептицькому вдалося досягти своєї мети і відкрити на базі духовної семінарії у Львові Богословську академію. Незважаючи на відмову польської влади в офіційному визнанні та інші перешкоди, інституція успішно розвивалася. За перші 10 років існування було відкрито два факультети (планувалося відкриття й інших), на яких сумарно працювало близько 40 викладачів, діяло понад 10 наукових семінарів, а загалом за цей період навчання закінчили трохи більше 400 осіб. В перспективі Андрей Шептицький хотів розбудувати цей навчальний заклад до повноцінного католицького університету [30, с. 387–390; 18].

Історія виникнення та діяльності Богословської академії, яка впродовж міжвоєнного періоду була, по суті, єдиним українським вищим навчальним закладом на українських територіях, що входили до складу Польщі, цікавила різних дослідників. Зокрема, в своїх працях про окремі аспекти її діяльності згадували: Ліліана Гентош [11], Мирослав Марусин [18], Іван Кашак [15], Юрій Скіра [29], Олександра Киричук [16] та ін. Особливу увагу вартує звернути на два видання, котрі стосуються цього навчального закладу. Перше – праця, присвячена історії духовної семінарії у Львові, авторства о. Миколи Пристая [23], який декілька років у період Другої світової війни був префектом семінарії та безпосередньо брав участь в багатьох подіях. Друга важлива публікація – тритомний збірник “Світильник Істини” [25; 26; 27], укладений колишніми студентами та випускниками Богословської академії під загальною редакцією доктора Павла Сениці. Однак, попри наявність певної кількості досліджень, що прямо чи побічно заторкують історію Богословської академії у Львові, все ще залишається багато нерозкритих питань.

Висвітлення діяльності академії в часі Другої світової війни, а саме в період першої та другої радянської окупацій Галичини, і є метою цієї статті. Для її розкриття важливо показати умови, в яких опинилася богословська освіта в цьому регіоні при радянській владі та проаналізувати реакцію керівництва Церкви на нові обставини.

З початком Другої світової війни після нападу Німеччини на Польщу та окупації Червоною армією частини земель, населених переважно українцями, території Львівської архієпархії та Станиславівської єпархії опинилися під контролем радянської влади, а Перемиська єпархія була розділена. Майже відразу після захоплення Східної Галичини, нова влада почала здійснювати низку заходів щодо її інтеграції в радянське суспільно-політичне життя під виглядом “возз’єднання” з Радянською Україною в складі СРСР [4, с. 27–28]. Політика радянзації, яка включала масові репресії проти різних національних і соціально-політичних груп, передбачала також боротьбу з релігією та організовану атеїстичну пропаганду. Звичайно, це безпосередньо впливало і на місцеву Греко-католицьку церкву. Зокрема, у перші місяці були закриті всі церковні навчальні заклади. Приміщення семінарії та Богословської академії у Львові було конфісковано на потреби держави. Частина приміщень зайняли біженці з території, контрольованої нацистами, серед яких було багато євреїв. Згодом ці будівлі були передані Львівському університету і там розташувався студентський гуртожиток. Іншу частину, де раніше містилася т. зв. мала семінарія, переоблаштували на казарми для радянських воїнів [4, с. 30].

Незважаючи на всі обмеження, митрополит Шептицький все ж сподівався отримати від радянської влади дозвіл на відновлення повноцінного навчання богословів. Зокрема, апостольський нунцій у Берліні Чезаре Орсеніго (Cesare Orsenigo) у червні 1940 р. писав до державного секретаря Апостольського Престолу кардинала Луїджі Мальйоне (Luigi Maglione), що галицький владика має намір відновити навчання для семінаристів, які залишилися у Львівській архієпархії після приходу більшовиків [1, с. 247–248]. Очевидно, що зусилля предстоятеля були марними, оскільки влада, в руслі своєї антирелігійної політики, вже ліквідувала всі духовні школи на території Радянського Союзу і не мала потреби робити якісь винятки для греко-католиків у Галичині.

Передбачаючи це, митрополит Андрей намагався хоч якось організувати навчання та підготовку майбутніх священників. 20 лютого 1940 р. він оголосив про початок богословських курсів. Лекції мали відбуватися в митрополичій резиденції щодня після 18 год., на навчання запрошували не лише тих, що вже були раніше студентами Богословської академії, а й усіх, хто мали відповідну базову освіту і хотіли стати священниками. Крім того, митрополит звернувся до ігумена студитів о. Климентія Шептицького, який мав скласти список монахів-студитів, готових до навчання [20].

Курси проводилися нелегально, тому в офіційних церковних документах відомостей про них майже немає. Однак, деякі дані про цей період формації греко-католицького духовенства у Львові все ж збереглися. Вони містяться в звітах таємних агентів, які були впроваджені НКВС у середовище УГКЦ [28].

Зокрема, завербований радянською спецслужбою студент зі східної частини України, який діяв під псевдонімом “Літератор”, мав завдання заслужити довіру митрополита Шептицького, записатися на організовані ним богословські курси та зібрати всю можливу інформацію. Йому це вдалося і за його звітами можна скласти загальне уявлення про ці курси. Загалом у них взяли участь близько 15 осіб (сам Шептицький

в одному з листів писав про дещо меншу кількість [1, с. 440]) і здебільшого це були студенти Львівського університету. Майже всі хлопці походили з родин греко-католицьких священників або з сімей української інтелігенції. Керувати курсами митрополит доручив єпископу Микиті Будці, який також викладав тут історію Церкви та догматичне богослов'я. Інші священники викладали літургіку, sacramентологію, риторіку, гомілетіку тощо, а деякі лекції давав особисто Шептицький. Спочатку курси мали завершитись до літа 1941 р., однак, враховуючи загальну суспільно-політичну ситуацію, було вирішено організувати попередні іспити в січні, відібравши найздібніших слухачів, з якими передбачалося проводити індивідуальну роботу [5, с. 65; 10, т. 15, арк. 111–112; 32, с. 4].

Ймовірно, що ці курси мали на меті підготувати греко-католицьких священників-місіонерів, що повинні були проповідувати за межами Галицької митрополії. Цю гіпотезу підтверджують свідчення наступника Андрея Шептицького – Йосифа Сліпого, який твердив, що принаймні двоє з тих, що закінчили ці курси, згодом були висвячені на священників і поїхали служити на Волинь (в Рівненську область) [21, с. 387–388].

Суспільно-політична ситуація докорінно змінилася в червні 1941 р. після нападу Німеччини на свого недавнього союзника – Радянський Союз. Внаслідок швидкого просування німецьких військ, радянську армію до кінця літа 1941 р. було витіснено з більшої частини території України. Нова влада дозволила вже восени відкрити Богословську академію. Хоч і з чималими труднощами (були проблеми з матеріальним забезпеченням [14, с. 262; 41, арк. 79], бракувало викладачів [22; 37; 38] та суттєво зменшилася кількість студентів [34, арк. 148; 42, арк. 2–3]), але з кінця вересня 1941 р. академія таки відновила свою діяльність [8; 36, арк. 83].

Однак, у лютому 1943 р. радянській армії вдалося зупинити наступ вермахту. Поступово у війні настав перелом і німці почали відступати. Ціною значних втрат з обох сторін до середини 1944 р. гітлерівські війська були вибиті з України і Галичина вдруге опинилася під радянською владою. Греко-католицька єрархія, як свідчать документи, вже з початку 1944 р. усвідомлювала неминучість повернення більшовиків. За словами одного з викладачів академії, архієпископ Йосиф Сліпий, бажаючи врятувати навчальний заклад, планував відправити професорів і студентів до Словаччини (ймовірно, йшлося про Пряшів) [14, с. 265].

Про реальність планів евакуації зі Львова свідчить і лист митрополита Шептицького до о. Олександра Малиновського від 28 березня 1944 р., в якому той повідомляв про рішення ординаріату відправити частину семінаристів та настоятелів семінарії на територію Апостольської адміністрації Лемківщини. Отець Малиновський, який в той час займав посаду апостольського адміністратора, до війни був віцеректором семінарії у Львові, тому добре усвідомлював важливість функціонування духовних навчальних закладів. Для поладження всіх справ, пов'язаних з переїздом, на Лемківщину Шептицький планував вислати о. Миколу Пристая, префекта духовної семінарії [19, с. 1014–1015]. Вже навіть були підготовлені окремі списки студентів та працівників семінарії і професорів академії. Загалом до Нового Санчу мали переїхати 66 осіб [35, арк. 1–2] (у матеріалах кримінальної справи на ректора семінарії Чорняка згадується

інше місто цього регіону – Криниця [3, арк. 108]). Ймовірно, що у випадку успішного здійснення цього задуму, в подібний спосіб переїхали би й інші.

Що саме підштовхнуло Шептицького і Сліпого до ідеї переправляти семінаристів на Пряшівщину чи Лемківщину невідомо. Можливо, вони сподівалися, що радянська армія зупиниться на кордонах, які були встановлені в 1939 р. (обидва зазначені регіони були за межами цих кордонів) або, що це друге встановлення радянської влади теж буде тимчасовим. В кожному разі, організувати повноцінне перенесення навчального закладу за межі Східної Галичини не вдалося (швидше всього, через брак часу) [3, арк. 162]. Довелося шукати інших рішень. При цьому, частина студентів та окремі професори, через страх радянських репресій, таки вирішили залишити Львів і подалися на Захід [3, арк. 164].

Про надзвичайну увагу до питань вищої богословської освіти з боку Йосифа Сліпого, який обійняв провід митрополією на початку листопада 1944 р. свідчить його послання, написане до працівників і студентів академії та семінарії на початку грудня того ж року. Фактично, це було одне з його перших послань як митрополита. У ньому він декілька разів підкреслював важливість якісної освіти та духовного розвитку для богословів та заохочував їх якнайповніше використовувати надані час та можливості. Водночас, Йосиф Сліпий подав тут інформацію про дві важливі структурні зміни в діяльності академії [40, арк. 2–4].

Перша стосувалася випускників цього закладу. Митрополит повідомляв, що відтепер студенти, що пройдуть повний курс навчання в академії, складуть іспити та успішно захистять письмову роботу, зможуть отримати титул магістра богослов'я. Оскільки випускники академії раніше не отримували жодного диплому та наукового звання, лише підтвердження про закінчення навчання, то це був важливий етап у розвитку інституції [40, арк. 5]. Йосиф Сліпий також наголошував, що робить це нововведення митрополією владою. Очевидно, що він не погоджував цих змін ні з народним комісаром освіти УРСР (де богослов'я взагалі не визнавалося наукою), ні з відповідною конгрегацією у Римі. Тобто, такий диплом і надалі не мав би жодної юридичної ваги в Радянській державі чи в Католицькій церкві. Однак, зі сторони митрополита Сліпого це був достатньо сміливий крок, що свідчив про готовність брати на себе відповідальність та використовувати навіть безнадійні, на перший погляд, ситуації для реалізації своїх довготермінових планів.

Інше важливе питання, про яке писав митрополит у посланні – створення нового структурного підрозділу в межах академії: “Водночас для скріплення і поширення діяльності Богословської Академії відкриваємо при ній факультет церковного співу і музики. [...] Оснування окремого виділу доповнить і поширить працю основаного нашим великим Попередником Інституту Церковної Музики” [40, арк. 5].

Інститут, про який згадував тут Йосиф Сліпий, був заснований митрополитом Шептицьким у 1937 р. [44]. Питанню розвитку церковної музики присвячували декілька разів увагу на архієпархіальних соборах у Львові, що відбувалися в часі Другої світової війни. Зокрема, 10 сесія архієп. собору в квітні 1941 р. була цілком присвячена темі церковного співу. На ній було вирішено утворити окрему комісію, що мала регулювати музичне церковне життя в архієпархії, обговорювалося питання

диригентів і дяків тощо. Однак, коли у дискусії о. Ігнатій Цегельський звернув увагу на важливість виховання в цьому напрямку майбутніх священників та запропонував створити в академії окрему катедру церковного співу, то отримав заперечення від митрополита та ректора. Головний аргумент обох полягав у тому, що навчальна програма академії включає в себе дуже багато різних предметів і нема достатньої кількості вільних лекційних годин для ґрунтовного вивчення музики [24, с. 93–97].

Бачимо, що в 1941 р. питання створення нової катедри не здобуло підтримки митрополита та ректорату, а менш, ніж через чотири роки, Йосиф Сліпий запропонував заснувати цілий окремий факультет, що мав би складатися щонайменше з кількох кафедр та мати достатньо кваліфікованих викладачів.

Водночас, увагу дослідників привертає інша структура, про яку періодично трапляються згадки в різних радянських звітах – “школа дяконів”. Якщо уважно проаналізувати такі записи, то стає зрозуміло, що йдеться про заклад, який мав готувати парафіяльних дяків (в російській мові, якою писалася більшість агентурних донесень та звітів, слова “дяк” і “дякон” досить близькі за звучанням). Сам Йосиф Сліпий говорив про неї, як про школу церковного співу та музики (ця назва перегукується з назвою новоствореного факультету), метою якої було підняти на новий рівень музичну культуру в храмах [21, с. 449–452].

Спеціальні навчальні заклади для підготовки дяків існували в Галичині віддавна. Зокрема, перший з них був заснований ще в 1817 р. – це т. зв. Дяко-учительський інститут у Перемишлі. Під патронатом митрополита Шептицького з перервами дяківська школа функціонувала також у Львові, при катедральному соборі св. Юрія [12; 45]. Отож, основою діяльності новоствореного факультету мала стати саме ця школа.

Про мотиви, які спонукали митрополита Сліпого до таких структурних змін в Богословській академії, більше довідатися можна з протоколів допитів ректора семінарії о. Івана Чорняка та пароха катедрального собору о. Омеляна Горчинського. Вказана дяківська школа відновила свою діяльність приблизно в жовтні 1944 р. і до неї вступило близько 70 осіб. Водночас, продовжувалася німецько-радянська війна і до Червоної армії почали мобілізувати також чоловіків з Галичини. Натомість, за попередніми домовленостями з радянським урядом, студенти духовної семінарії та Богословської академії у Львові отримували відтермінування від мобілізації. Бажаючи зберегти духовні кадри, митрополит і придумав подібний хід. Спершу питання про прилучення дяківської школи до академії він підняв на засіданні митрополичої капітули, а згодом вже видав послання та провів організаційні заходи. Таким чином, слухачі цієї школи-“факультету” отримували документи як студенти Богословської академії. Координував діяльність цієї школи о. Роман Білик, який і займався отриманням необхідних звільнень від служби в армії [9, т. 3 арк. 37–43].

Певну інформацію про діяльність новоствореного факультету можна отримати з документа, датованого 5 квітня 1945 р., автором якого є о. Артемій Цегельський, викладач музики та співу в академії. Це є звіт про стан музичного виховання в цьому навчальному закладі за перший квартал 1945 р. Зокрема, о. Цегельський зазначав недостатню реалізацію навчальної програми на цьому факультеті (автор писав про нього

як про Дяківський Інститут) – із запланованих 144 навчальних годин вдалося викласти лише половину (75 годин). При цьому, цей час був розподілений між лекціями з музичної теорії, сольфеджіо, заняттями хору та грою на скрипці. Для підвищення рівня навчання важливо було також отримати для студентів-дяків окреме приміщення і призначити відповідального за організацію навчальної програми, який би координував роботу викладачів та представляв інституцію назовні. Серед викладачів тут зазначений сам о. Цегельський, а також отці Кладочний, Рудь, Горчинський і проф. Чехович [39, арк. 1, 3].

Артемій Цегельський, окрім дяківського інституту, писав в цьому звіті про ще один структурний підрозділ академії – музикологічний факультет. Судячи з навчальної програми цього факультету, його творці ставили перед собою досить амбітні цілі. Професор Станіслав Людкевич викладав тут естетику, гармонію, хоровий стиль та, замість професора Сімовича, що відмовився від викладання, робив т. зв. дигресію до музичних форм. Отець Степан Рудь мав два предмети – виклади по типуку постових богослужінь та Літургії. Професор Чехович мав вести лекції з поетики, але не читав цього предмету. У факультету було безліч проблем. Йому бракувало власного відповідного приміщення та не вистачало коштів на гідну оплату викладачам. Кількість студентів також була мінімальною. Стало відвідували заняття лише двоє – сам о. Артемій Цегельський та редемпторист о. Олександр Грама. Окрім цього нерегулярно приходили ще декілька осіб – василіянин о. Методій Борса та миряни Євген Вахняк і Володимир Василевич. Як бачимо, цей структурний підрозділ на момент написання звіту о. Цегельським перебував ще у зародковому стані і за сприятливих обставин мав всі шанси, щоб розвинутися у повноцінну окрему інституцію при Богословській академії [39, арк. 1–2].

Після повернення радянської влади до Львова, в навчальну програму семінаристів ректорат академії також вніс певні доповнення. Зокрема, вирішено було додати вивчення радянського права – окремих частин з державного, цивільного, кримінального, земельного, адміністративного законодавства тощо. Це, як і у випадку з вивченням німецької та російської мов під нацистською окупацією, було вмотивоване практичним значенням цих знань – майбутні священники мали бути знайомими з тими нормами законодавства, з якими вони могли зустрітися в своїй повсякденній діяльності. До викладання цієї частини права планували залучити проф. Олександра Надрагу [10, т. 16, арк. 129].

Загалом, ставлення радянської влади до Богословської академії прямо залежало від її політики щодо цілої УГКЦ. В перші місяці після повторного встановлення контролю над Західною Україною, більшовики масово не переслідували греко-католицьких священнослужителів, не забирали їх до армії, навіть Богословська академія та єпархіальні семінарії не мали значних перешкод у своїй роботі [7, с. 344–346]. Більше того, коли виник майновий спір між ректоратом Богословської академії та ректоратом Львівського університету за право володіння будівлею, де знаходилася семінарія та академія, центральне керівництво СРСР стало на сторону Богословської академії. Конфлікт розпочався 3 серпня 1944 р., коли постановою Львівського облвиконкому та обкому комуністичної партії за Львівським університетом були закріплені всі

приміщення, які той займав впродовж 1939–1941 рр. Серед переліку цих приміщень була і будівля Богословської академії. Митрополит Шептицький одразу ж опротестував це рішення перед РНК УРСР. Ймовірно, він і сам не надто сподівався на позитивне вирішення цього питання. Проте, незабаром ректорату Львівського університету одразу від кількох інстанцій (серед іншого, і від заступника голови РНК УРСР Миколи Бажана) прийшло розпорядження не займати вказаних приміщень, оскільки вони належать греко-католицькій Богословській академії [10, т. 16, арк. 76–77].

Певні сподівання зі сторони греко-католиків на можливість досягнення компромісу з радянським урядом також могли викликати зміни, які сталися під час війни у ставленні більшовиків до релігії загалом. Відомо, що керівництво Радянського Союзу вирішило відмовитися від планів негайного знищення релігії, натомість дозволило часткове відродження релігійного життя під ретельним контролем відповідних державних органів [4; 7]. Потребуючи підтримки своїх громадян у війні та намагаючись завоювати їхню лояльність, комуністи поступово дозволили часткову діяльність різних релігійних організацій. Найбільше ці зміни торкнулися Російської православної церкви (далі – РПЦ), яка отримала дозвіл на відновлення синоду на чолі з патріархом, відкриття багатьох храмів та підготовку нового духовенства у кількох духовних навчальних закладах [43].

Для побудови стосунків між УГКЦ та владою було вирішено послати до Москви окрему делегацію, котра мала домовитися з більшовиками та “легалізувати” статус цієї Церкви в нових суспільно-політичних обставинах. Така делегація на чолі з о. Климентієм Шептицьким змогла відправитися до Москви аж у грудні 1944 р., вже після смерті митрополита Шептицького та очолення цієї Церкви новим митрополитом – Йосифом Сліпим. Одним з документів, який було презентовано членами делегації, був меморандум на ім’я Івана Полянського, тодішнього голови Ради у справах релігійних культів, структури, що безпосередньо відповідала за стосунки влади з усіма релігійними організаціями, окрім РПЦ [4, с. 79–82].

Як видно зі стенограми зустрічі, Іван Полянський запевнив греко-католицьких делегатів, що ті їхні прохання, які не суперечать радянському законодавству, буде виконано. При цьому, деякі з них стосувалися безпосередньо прав УГКЦ на підготовку майбутнього духовенства. Зокрема, Полянський підтвердив дозвіл на нормальну діяльність духовної семінарії і Богословської академії та гарантував звільнення священників і семінаристів від обов’язку проходити військову службу. Стосовно приміщення академії, присутні також отримали обіцянку, що будівлю нікому іншому передавати не будуть. Питання ж про звільнення тієї частини будівлі, у якій в 1943 р. нацисти зробили казарму, а в липні 1944 р. радянська влада тимчасово розташувала військовий шпиталь [22, с. 20–21; 33, арк. 1–3], обіцяли розглянути після завершення війни [6, с. 74–81].

Проте, попри всі офіційні запевнення про захист прав греко-католиків та можливість вільно діяти в Радянському Союзі, реальне відношення влади до цієї релігійної спільноти було іншим. Вже в березні 1945 р. було прийняте остаточне рішення про ліквідацію УГКЦ та переведення її вірних в підконтрольну владі РПЦ. Після цього 11 квітня відбувся арешт митрополита Сліпого та частини духовенства [6, с. 99–107;

17, с. 5–56]. У рамках вказаних оперативних заходів працівники спецслужб прийшли і до Богословської академії. О 21 год. того ж вечора, згідно з чітко прописаним планом, 15 співробітників НКДБ та 25 бійців НКВС оточили Богословську академію та розпочали обшуки приміщень, які тривали цілу ніч. Наступного ранку підполковник НКДБ Іван Алексєєв, що очолював цю спецоперацію, оголосив про ліквідацію академії і семінарії та конфіскував печатки. Фактично, з цього моменту обидва навчальні заклади цілком припинили діяльність. Кількох студентів заарештували, більшу частину забрали до армії (з усіх семінаристів та слухачів дяківської школи придатними до військової служби визнали 120 студентів [10, т. 20, арк. 424]). Будівлю також конфіскували та повністю перетворили на військовий шпиталь, а згодом передали у власність Львівському державному університету [17, с. 466–467; 23, с. 445].

Продовженням історії Богословської академії у Львові став Український католицький університет св. Климента-Папи, заснований митрополитом Йосифом Сліпим у Римі в 1963 р., майже одразу після його звільнення із радянського заслання та приїзду до Ватикану [31]. Згодом, в 1994 р., з благословення Синоду єпископів УГКЦ відбулося відновлення у Львові діяльності вищого богословського навчального закладу під назвою “Львівська богословська академія”, котра, в свою чергу, у 2002 р. була реорганізована в Український католицький університет [13].

1. Actes et documents du Saint Siege relatifs a la Seconde guerre mondiale. Vol. 3a. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1967.

2. Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. Спр. П-29680 (Глинка Лев Юрійович).

3. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-32197 (Чорняк Іван Іванович).

4. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська Держава (1939–1950). Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. 265 с.

5. Бублик Т. Становище греко-католицького духовенства Львівської архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939–1941). *Ковчег*: наук. зб. з церковної історії. Львів, 2018. Ч. 8. С. 58–71.

6. Власть и Церковь в Восточной Европе (1944–1953). Документы российских архивов: в 2 т. Москва: РОССПЭН, 2009. Т. 1: 1944–1948. 887 с.

7. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. Київ: Світогляд, 2005. 744 с.

8. Всячина – Хроніка. Греко-Кат. Богословська Академія. *Богословія*. 1942. Ч. 2–4. С. 224.

9. Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України. Ф. 6. Спр. 68069.

10. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. 9113.

11. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів. Львів, 2015.

12. Гоменюк О. Як піднести суспільне становище українського дяка? *Дяківські Відомості*: незалежний становий часопис. Львів, 1932. Ч. 2. Лип.

13. Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: доповіді, промови і дискусії інавгураційних урочистостей 25–29 червня 2002 року. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. 248 с.

14. Казимира Б. Митрополит Йосиф Сліпий, Коберницький-Дичковський (Мої спогади з воєнних років, 1939–1944). *Наукові записки УВУ*. Мюнхен–Рим–Париж: УВУ, 1967–1969. Ч. 9–10. С. 249–266.
15. Кашак І. Виховання українського греко-католицького священника (1882–1946). Львів, 2007.
16. Киричук О. Львівська духовна семінарія УГКЦ та Богословська академія під керівництвом ректора Йосифа Сліпого (1926–1939 рр.). *Історія релігій в Україні*: наук. щоріч. Львів, 2017. Вип. 27. С. 288–302.
17. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів держбезпеки: в 2 т. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. 1. 919 с.
18. Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні. *Богословія*. 1943–1963. Ч. 21–24. С. 40–94.
19. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали (1899–1944). Львів: Місіонер, 1999. Т. II: Церква і суспільне питання. Ч. 2: Листування. 525 с.
20. Митрополичий Ординаріат. Ч. 32. *Львівські Архієпархіяльні Відомості*. 1940. Ч. 2. С. 16.
21. Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки (1939–1987). Київ: ПП Сергійчук М. І., 2012. Т. 1.
22. Пристай М. Греко-католицька духовна семінарія та греко-католицька богословська академія у Львові в часи Другої світової війни. *Альманах: Братство колишніх студентів греко-католицької духовної семінарії та богословської академії у Львові 1944–1945 рр.* Львів, 1998. С. 17–21.
23. Пристай М. Львівська Греко-Католицька Духовна Семінарія, 1783–1945. Львів–Рудно, 2003.
24. Протоколи засідань львівських архієпархіяльних соборів 1940–1944. Львів: Місіонер, 2000. 444 с.
25. Світильник Істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові. Торонто – Чикаго, 1973. Част. перша. 719 с.
26. Світильник Істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові. Торонто – Чикаго, 1976. Част. друга. 663 с.
27. Світильник Істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові (з нагоди її 50-літнього ювілею). Торонто – Чикаго, 1983. Част. третя. 960 с.
28. Скакун Р. “Сторож братові своєму”: агентура органів безпеки СРСР у середовищі греко-католицького духовенства в 1939–1941 роках. *Ковчег*: наук. зб. з церковної історії. Львів, 2018. Ч. 8. С. 72–189.
29. Скіра Ю. Позиція Греко-Католицької Церкви у змаганнях за вищу національну освіту в Галичині у 1900–1939 роках. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2016. Вип. 9.
30. Сліпий Й. Десять літ праці богословської академії (Промова, виголошена на інавгурації Академічного року, дня 9. X. 1938). *Нива*: часопис присвяченим церковним і суспільним справам. Львів, 1938. Ч. 10. С. 387–390.
31. Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в першому п’ятиліттю свого постання і діяльності (1963–1968). Рим: Видавництво УКУ ім. св. Климента Папи, 1969.

32. Фіголь В. Інтерв'ю від 12.1998. *Архів Інституту Історії Церкви УКУ*. П-1-1-610.
33. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів). Ф. 201 (*Митрополіча греко-католицька консисторія*). Оп. 1. Спр. 6161 (Заява начальника військового госпіталю Єрьюміна А. митрополиту Сліпому та відповідь помічника прокурора Львівської області Жука в справі використання приміщення духовної семінарії під військовий госпіталь, 1944–1945).
34. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 201. Оп. 1р. Спр. 123 (Листування ректора Йосифа Сліпого з духовними та світськими особами з суспільно-політичних, релігійних, господарських та інших питань, 1920–1944).
35. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 408 (*Греко-католицький митрополічий ординаріат*). Оп. 1. Спр. 653 (Список студентів Богословської Академії, визначених для переселення у Новий Санч, 1944).
36. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451 (*Греко-католицька богословська академія*). Оп. 1. Спр. 20 (Хроніка греко-католицької духовної семінарії у Львові, 1939–1942).
37. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 76 (Навчальні програми на 1941/1942 та 1942/1943 роки).
38. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 77 (Навчальні програми на 1942/1943 та 1943/1944 роки).
39. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451. Оп. 1. Спр. 138 (Звіт про стан музичного виховання семінаристів за 1 квартал 1945 р.).
40. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 164 (Архисерейське послання митрополита Йосифа Сліпого ректорату Богословської Академії, викладачам і семінаристам, 1944).
41. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 232 (Листування ректора Йосифа Сліпого з апостольським візитатором у Німеччині о. Петром Вергуном про політичну ситуацію в українському націоналістичному русі, діяльність академії, обмін літературою та інші питання, 1929–1943).
42. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 451. Оп. 2. Спр. 577 (Статистичні дані про кількість семінаристів, прийнятих на 1938–1939, 1941–1942 та 1942–1943 навчальні роки).
43. Шкаровский М. Русская православная церковь и Советское государство в 1943–1964 годах. Санкт-Петербург: Деан+Адиа-М, 1995.
44. Ясіновський Ю. Митрополит Андрей Шептицький і церковна музика Галичини (у 150-річницю від дня народження). *Українська музика*. 2015. Ч. 3. С. 5–16.
45. Ясіновський Ю. Перемиський дяко-учительський інститут. *Українська музика*. 2015. Ч. 1–2. С. 179–188.

References

- (1967). Actes et documents du Saint Siege relatifs a la Seconde guerre mondiale [Acts and documents of the Holy See relating to the Second World War], (3a. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana) (in Fr.).
- Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Lvivskii oblasti [Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in the Lviv region], spr. P-29680 (Hlynka Lev Yuriiiovych) (in Rus.).
- Arkhiv USBU LO [Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in the Lviv region], spr. P-32197 (Chorniak Ivan Ivanovych) (in Rus.).

4. Botsiurkiv, B. (2005). *Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i Radianska Derzhava (1939–1950)* [The Ukrainian Greek Catholic Church and the Soviet State (1939–1950)], Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, 265 (in Ukr.).

5. Bublyk, T. (2018). *Stanovyshche hreko-katolytskoho dukhovenstva Lvivskoi arkhieparkhii pid chas pershoi bilshovytskoi okupatsii (1939–1941)* [The position of the Greek Catholic clergy of the Lviv Archdiocese during the first Bolshevik occupation (1939–1941)], *Kovcheh: nauk. zb. z tserkovnoi istorii*, Lviv, (8), 58–71 (in Ukr.).

6. (2009). *Vlast y Tserkov v Vostochnoi Evrope (1944–1953)*. *Dokumenty rossiyskykh arkhivov: v 2 t.* [Power and the Church in Eastern Europe (1944–1953). Documents of the Russian archives: in 2 vol.], Moskva: ROSSPEN, (1: 1944–1948), 887 (in Rus.).

7. Voinalovych, V. (2005). *Partiino-derzhavna polityka shchodo religii ta relihiinykh instytutsii v Ukraini 1940–1960-kh rokiv: politolohichnyi dyskurs* [Party-state policy regarding religion and religious institutions in Ukraine in the 1940s–1960s: a political discourse], Kyiv: Svitohliad, 744 (in Ukr.).

8. (1942). *Vsiachyna – Khronika. Hreko-Kat. Bohoslovska Akademiia* [Miscellaneous – Chronicle. Greek Catholic Theological Academy], *Bohosloviia*, (2–4), 224 (in Ukr.).

9. *Haluzevyi Derzhavnyi Arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy* [Branch State Archive of the Security Service of Ukraine], f. 6, spr. 68069 (in Rus.).

10. *HDA SBU* [Branch State Archive of the Security Service of Ukraine], f. 65, spr. 9113 (in Rus.).

11. Hentosh, L. (2015). *Mytropolyt Sheptytskyi: 1923–1939. Vyprovuvannia idealiv* [Metropolitan Sheptytskyi: 1923–1939. Testing ideals], Lviv (in Ukr.).

12. Homeniuk, O. (1932). *Yak pidnesty suspilne stanovyshche ukrainskoho diaka?* [How to elevate the social position of the Ukrainian dyak?], *Diakivski Vidomosti: nezalezhnyi stanovy chasopys*, Lviv, (2) (in Ukr.).

13. (2003). *Identychnist i misiia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu: Dopovidi, promovy i dyskusii inavguratsiinykh urochystostei 25–29 chervnia 2002 roku* [Identity and Mission of the Ukrainian Catholic University: Reports, Speeches and Discussions of the Inaugural Celebrations June 25–29, 2002], Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, 248 (in Ukr.).

14. Kazymyra, B. (1967–1969). *Mytropolyt Yosyf Slipyi, Kobernytskyi-Dychkovskiy (Moi spohady z voiennykh rokiv, 1939–1944)* [Metropolitan Yosyf Slipyi, Kobernytskyi-Dychkovskiy (My memories from the war years, 1939–1944)], *Naukovi zapysky UVU*, Miunkhen-Rym-Paryzh: UVU, (9–10), 249–266 (in Ukr.).

15. Kashchak, I. (2007). *Vykhovannia ukrainskoho hreko-katolytskoho sviashchennyka (1882–1946)* [Education of a Ukrainian Greek Catholic priest (1882–1946)], Lviv (in Ukr.).

16. Kyrychuk, O. (2017). *Lvivska dukhovna seminariia UHKTs ta Bohoslovska akademiia pid kerivnytstvom rektora Yosyfa Slipoho (1926–1939 rr.)* [Lviv Theological Seminary of the UGCC and Theological Academy under the leadership of rector Yosyf Slipyi (1926–1939)], *Istoriia religii v Ukraini: nauk. shchorich.*, Lviv (27) (in Ukr.).

17. (2006). *Likvidatsiia UHKTs (1939–1946)*. *Dokumenty radianskykh orhaniv derzhbezpeky: v 2 t.* [Liquidation of the UGCC (1939–1946). Documents of Soviet state security agencies: in 2 vol.], Kyiv: PP Serhiichuk M. I., (1), 919 (in Rus.).

18. Marusyn, M. (1943–1963). *Pohliad na vykhovannia kandydativ dukhovnoho stanu na Ukraini* [A view on the education of candidates for clergy in Ukraine], *Bogosloviia*, (21–24), 40–94 (in Ukr.).

19. (1999). Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist. Dokumenty i materialy (1899–1944) [Metropolitan Andrey Sheptytskyi: Life and Activities. Documents and materials (1899–1944)], Lviv: Misioner, (II: Tserkva i suspilne pytannia; 2: Lystuvannia), 525 (in Ukr.).
20. (1940). Mytropolychyi Ordynariat Chastyna 32 (Part 32), *Lvivski Arkhieparkhialni Vidomosti*, (2), 16 (in Ukr.).
21. (2012). Patriarkh Yosyf Slipyi u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1939–1987) [Patriarch Yosyf Slipyi in the documents of the Soviet state security bodies (1939–1987)], Kyiv: PP Serhiichuk M. I., (1) (in Rus.).
22. Prystai, M. (1998). Hreko-katolytska dukhovna seminariia ta hreko-katolytska bohoslavska akademiia u Lvovi v chasy Druhoi svitovoi viiny [Greek-Catholic Theological Seminary and Greek-Catholic Theological Academy in Lviv during World War II], *Almanakh: Bratstvo kolyshnykh studentiv hreko-katolytskoi dukhovnoi seminarii ta bohoslavskoi akademii u Lvovi 1944–1945 rr.*, Lviv, 17–21 (in Ukr.).
23. Prystai, M. (2003). Lvivska Hreko-Katolytska Dukhovna Seminariia, 1783-1945 [Lviv Greek-Catholic Theological Seminary, 1783–1945], Lviv–Rudno (in Ukr.).
24. (2000). Protokoly zasidan lvivskykh arkhieparkhialnykh soboriv 1940–1944 [Minutes of meetings of the Lviv Archdiocesan Councils 1940–1944], Lviv: Misioner, 444 (in Ukr.).
25. (1973). Svitylnyk Istyny. Dzherela do istorii Ukrainskoi Katolytskoi Bohoslavskoi Akademii u Lvovi. Chastyna persha [Bearer of the light of truth. Sources for the history of the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv. The first part], Toronto – Chykaho (in Ukr.).
26. (1976). Svitylnyk Istyny. Dzherela do istorii Ukrainskoi Katolytskoi Bohoslavskoi Akademii u Lvovi. Chastyna druha [Bearer of the light of truth. Sources for the history of the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv. The second part], Toronto – Chykaho (in Ukr.).
27. (1983). Svitylnyk Istyny. Dzherela do istorii Ukrainskoi Katolytskoi Bohoslavskoi Akademii u Lvovi. Chastyna tretia [Bearer of the light of truth. Sources for the history of the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv. The third part], Toronto – Chykaho (in Ukr.).
28. Skakun, R. (2018). “Storozh bratovi svoiemu”: ahentura orhaniv bezpeky SRSR u seredovyskhi hreko-katolytskoho dukhovenstva v 1939–1941 rokakh [“Watch over your brother”: the agency of the security agencies of the USSR among the Greek Catholic clergy in 1939–1941], *Kovcheh: nauk. zb. z tserkovnoi istorii*, Lviv, (8), 72–189 (in Ukr.).
29. Skira, Yu. (2016). Pozytsiia Hreko-Katolytskoi Tserkvy u zmahanniakh za vyshchu natsionalnu osvitu v Halychyni u 1900–1939 rokakh [The position of the Greek Catholic Church in the competition for higher national education in Galicia in 1900–1939], *Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, Lviv, (9) (in Ukr.).
30. Slipyi, Y. (1938). Desiat lit pratsi bohoslavskoi akademii (Promova, vyholoshena na inavguratsii Akademichnoho roku, dnia 9. X. 1938) [Ten years of work of the theological academy (Speech delivered at the inauguration of the Academic Year, on October 9, 1938)], *Nyva: chasopys prysviachenym tserkovnym i suspilnym spravam*, Lviv, (10), 387–390 (in Ukr.).
31. (1969). Ukrainskiy Katolytskyi Universytet im. sv. Klymenta Papy v pershomu piatylittiu svoho postannia i diialnosti (1963–1968) [Ukrainian Catholic University named after St. Clement Pope in the first five years of his establishment and activity (1963–1968)], Rym: Vydavnytstvo UKU im. sv. Klymenta Papy (in Ukr.).
32. Fihol, V. Interviu vid 12.1998 [Interview for 12.1998], *Arkhiv Instytutu Istorii Tserkvy UKU*, P-1-1-610 (in Ukr.).
33. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAU, m. Lviv) [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv], f. 201 (Mytropolycha hreko-katolytska konsystoriia),

op. 1, spr. 6161 (Zaiava nachalnyka viiskovoho hospitaliu Yeromina A. mytropolytu Slipomu ta vidpovid pomichnyka prokurora Lvivskoi oblasti Zhuka v spravi vykorystannia prymishchennia dukhovnoi seminarii pid viiskovyi hospital, 1944–1945) (in Ukr.).

34. TsDIAU, m. Lviv, f. 201, op. 1r, spr. 123 (Lystuvannia rektora Yosyfa Slipoho z dukhovnymy ta svitskymy osobamy z suspilno-politychnykh, relihiinykh, hospodarskykh ta inshykh pytan, 1920–1944) (in Ukr.).

35. TsDIAU, m. Lviv, f. 408 (Hreko-katolytskyi mytropolychy ordynariat), op. 1, spr. 653 (Spysok studentiv Bohoslovskoi Akademii, vyznachenykh dlia pereselennia u Novyi Sanch, 1944) (in Ukr.).

36. TsDIAU, m. Lviv, f. 451 (Hreko-katolytska bohoslovska akademiia), op. 1, spr. 20 (Khronika hreko-katolytskoi dukhovnoi seminarii u Lvovi, 1939–1942) (in Ukr.).

37 TsDIAU, m. Lviv, f. 451, op. 1, spr. 76 (Navchalni prohramy na 1941/1942 ta 1942/1943 roky) (in Ukr.).

38. TsDIAU, m. Lviv, f. 451, op. 1, spr. 77 (Navchalni prohramy na 1942/1943 ta 1943/1944 roky) (in Ukr.).

39. TsDIAU, m. Lviv, f. 451, op. 1, spr. 138 (Zvit pro stan muzychnoho vykhovannia seminarystiv za 1 kvartal 1945 r.) (in Ukr.).

40. TsDIAU, m. Lviv, f. 451, op. 2, spr. 164 (Arkhyiereiske poslannia mytropolyta Yosyfa Slipoho rektoratu Bohoslovskoi Akademii, vykladacham i seminarystam, 1944) (in Ukr.).

41. TsDIAU, m. Lviv, f. 451, op. 2, spr. 232 (Lystuvannia rektora Yosyfa Slipoho z apostolskym vizytatorom u Nimechchyni o. Petrom Verhunom pro politychnu sytuatsiiu v ukrainskomu natsionalistychnomu rusi, diialnist akademii, obmin literaturoiu ta inshi pytannia, 1929–1943) (in Ukr.).

42. TsDIAU, m. Lviv, f. 451, op. 2, spr. 577 (Statystychni dani pro kilkist seminarystiv, pryiniatykh na 1938–1939, 1941–1942 ta 1942–1943 navchalni roky) (in Ukr.).

43. Shkarovskiy, M. (1995). Russkaia pravoslavnaia tserkov y Sovetskoe hosudarstvo v 1943–1964 hodakh [The Russian Orthodox Church and the Soviet State in 1943–1964], Sankt-Peterburh: Dean+Adya-M (in Rus.).

44. Yasinovskiy, Yu. (2015). Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i tserkovna muzyka Halychyny (u 150-richnytsiu vid dnia narodzhennia) [Metropolitan Andrey Sheptytskyi and the church music of Galicia (on the 150th anniversary of his birth)], *Ukrainska muzyka*, (3), 5–16 (in Ukr.).

45. Yasinovskiy, Yu. (2015). Peremyskyi diako-uchytelskyi instytut [Regent’s Teacher’s Institute in Peremysl], *Ukrainska muzyka*, (1–2), 179–188 (in Ukr.).